

A TIPIKUS SZERZŐDÉSEK A MAGYAR MAGÁNJOGBAN¹

PAPP TEKLA

PhD, habil egyetemi docens

SZTE ÁJTK Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék

I. A szerződések tipizálása

A piacgazdaság kialakulása és jelenségei – melyek a XIX. századi nagy természetjogi kódexek deklarálta szerződési szabadságra visszavezethető jogi „képződményeket” eredményezték – a *Polgári Törvénykönyv szabályozási kereteit szétfeszítik*:

– az üzletszerű gazdálkodás (a rendszeres jellegű termelő, szolgáltató, kereskedelmi tevékenység folytatása nyereségszerzés érdekében), a tömegméretű vagyoni és árukapcsolatok, a nagyméretű beruházások, a nemzeti határokat átlépő jogügyleti viszonyok újabb és újabb szerződések meghonosodását és alkalmazását tették lehetővé, valamint

– a hagyományosan intézményesült szerződési alaptípusokat meghaladó, új szerződési technikák jelentek meg: egységesítésre, standardizálásra irányuló (lásd: lízing-, faktoring-szerződés), illetve túl részletező, önszabályozó jellegű megállapodások (lásd: szindikátusi szerződés).²

Éppen ezért a szerződések tipizálásának jelentősége abban rejlik, hogy a kontraktusra alkalmazandó jog eldöntése céljából szükséges a megállapodásokat egy meghatározott szempontrendszer szerint megállapított kategóriákba besorolni. Egy szerződés típusának eldöntésénél nem a szerződő felek által adott elnevezés, és nem a felek szóhasználata a meghatározó, hanem a kontraktus tartalmából és fogalmi elemeiből kell kiindulnunk a Ptk. szerződésekre vonatkozó közös és speciális szabályai alapján.

¹ Előadásként elhangzott a *Római jogi hagyomány és modern magánjog* c. konferencián, 2010. december 3-án, Kolozsváron.

² Papp T. „Atipikus szerződések” (Lectum Kiadó; Szeged; 2009. 9. p.)

A magánjogi szerződéseket nevesített és nevesítetlen megállapodásokra tudjuk bontani: *a nevesített szerződések közé a tipikus és atipikus, a nevesítetlenek közé a vegyes és a de facto innominát kontraktusok tartoznak.*³

A *tipikus* nevesített szerződések azok, amelyek megtalálhatóak a Polgári Törvénykönyv Negyedik rész (A kötelmi jog) III. címében (Egyes szerződések).

A XX. század végén Magyarországon jelentkező gazdasági és joggyakorlati változások hívták életre az *atipikus* – a Polgári Törvénykönyvben nevesített kontraktusoktól eltérő – szerződések csoportját. Ezekre a szerződéses jogviszonyokra jellemző, hogy:

- az atipikus megállapodásoknak általában nincs magyar elnevezésük, hanem idegen eredetű nevük van (pl.: lízingszerződés, franchise-szerződés, koncessziós szerződés, szindikátusi szerződés, licencszerződés), vagy bonyolult, a jogviszony lényegét nem a legprecízebben kifejező megjelölések (pl.: konzorciós szerződés – mint a fogyasztói csoportban való részvételre irányuló kontraktus; timesharing-szerződés – mint az ingatlanok időben megosztott használati jogának megszerzésére irányuló szerződés) alatt lettek szabályozva;
- a magyar Polgári Törvénykönyv „Egyes szerződések” (Negyedik rész, III. cím) része nem rendelkezik az atipikus kontraktusokról, nem sorolhatóak az itt nevesített szerződéstípusokba. Megjegyzendő, hogy ez az ismérv viszonylagos: a Ptk. módosítása, újrakodifikálása e tekintetben új helyzetet teremt hatálybalépése után (lásd: az önálló kereskedelmi ügynöki szerződés vonatkozásában);
- az atipikus szerződések szabályainak kialakulásánál és kialakításánál fontos szerepe volt a külföldi gyakorlati és jogalkotási mintáknak, valamint a hazai szokásoknak (például a timesharing-szerződés üdülőszövetkezeti formára épülő konstrukciója). Egy évtized vagy akár néhány év alatt az így kialakult jogi konstrukciók letisztultak és jogi szabályozást nyertek;
- a szindikátusi, a konzorciós és a franchise-szerződés kivételével az atipikus szerződések törvényi (pl.: koncessziós szerződés, önálló kereskedelmi ügynöki szerződés), kormányrendeleti (pl.: üzleten kívüli kereskedés, távollévők között kötött szerződések) szinten vagy implementált

³ Papp i.m. 11–14. pp.; Vörös I. „A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga I.” (KRIM Bt.; Bp.; 2004.; 7. p.).

nemzetközi egyezmények (pl.: a faktoring és a lízing esetén) révén kodifikálva lettek, a licencszerződés pedig sporadikusan jelenik meg néhány iparjogvédelmi jogszabályban;

- e megállapodások kapcsán az európai jogfejlődésben jogegységesítési törekvések figyelhetők meg (pl.: 85/577/EK-irányelv az üzleten kívüli kereskedésről, 94/47/EK-irányelv a timesharingról, 97/7/EK-irányelv a távollévők között kötött szerződésekről), melyek az európai uniós jogharmonizáció által a magyar szabályozásban is tükröződnek;
- a Ptk. 200. § (1) bekezdése alapján, a típuszabadság értelmében – a jogszabályba ütközés tilalmának betartásával – ezen megállapodások tetszőleges tartalommal köthetőek, és a szerződések általános szabályai (Ptk.; Negyedik rész; I. cím) rájuk is irányadóak;
- bár az atipikus kontraktusok egy részénél (szindikátusi szerződés, franchise-szerződés, operatív lízingszerződés) nincs alakszerzési előírás, másik részüket (önálló kereskedelmi ügynöki szerződés, time-sharing-szerződés, koncessziós szerződés, faktoring-szerződés, pénzügyi lízingszerződés) pedig – jogszabályi rendelkezésnek megfelelően – írásba kell foglalni, a gyakorlat következetesen az írásbeliség mellett „tör lándzsát”: nem feltétlenül érvényességi kellékként, inkább biztonsági, bizonyíthatósági szerepe miatt;
- a részletes és pontos írásbeli megfogalmazásra törekvés vonta magával az általános szerződési feltételek alkalmazását és a blankettaszerződések használatát (például a licencia-, lízing- és az önálló kereskedelmi ügynöki szerződéseknél);
- az atipikus szerződések egyik pólusán – szerződő félként – általában egy gazdálkodó szervezet,⁴ vagy a fogyasztóvédelmi törvény⁵ szerinti vállalkozás jelenik meg, de a forgalmi élet kiterjedtebbé és komplexebbé válásával a szerződéses jogviszony mindkét alanya is lehet gazdálkodó szervezet vagy vállalkozás (pl.: távollévők között kötött szerződésnél, faktoring-szerződésnél, franchise-szerződésnél);
- az atipikus megállapodások hosszabb távú piaci kapcsolatokat szabályoznak, így tartós jogviszonyra irányulnak általában (kivéve: távollévők között kötött szerződés, üzleten kívüli kereskedés).

⁴ Ptk. 685. § c) pontja.

⁵ 1997. évi CLV. tv. 2. § b) pont.

A csoportismérvek alapján jelenleg a szindikátusi szerződést, a távollévők között kötött szerződést (csomagküldő és elektronikai kereskedelem), az üzleten kívül kötött szerződéseket (házaló kereskedelem), az önálló kereskedelmi ügynöki szerződést, a timesharing-szerződést, a konzorciós szerződést, a koncessziós szerződést, a licencszerződést, a franchise-szerződést, a lízingszerződést és a faktoring-szerződést soroljuk az atipikusok közé.

A modern szerződések egy részének minősítésére vonatkozóan dolgozták ki a „*vegyes szerződés*” (*contractus mixtus*) kategóriát. Ebbe az osztályba azon megállapodások tartoznak, melyek több nevesített szerződés szolgáltatását többféleképpen foglalják magukba:

- vagy *típus egyesítő szerződés*ről van szó (pl.: ajándékozással vegyes adásvétel), ahol más szerződések elemei vegyülnek, azaz nem állapítható meg, nem bontható szét, hogy melyik rendelkezés melyik szerződésből eredeztethető;
- vagy *típus kombinációs szerződés*ről beszélünk (pl.: színházi szerződés), ahol más szerződések ismérvei nem vegyülnek egymással, hanem szétválaszthatóan, azonosíthatóan keverednek egy új szerződésben;
- vagy teljesen *sajátos szolgáltatásra irányul* a szerződés (pl.: a „házmesteri” tevékenység ellátására kötendő megállapodás), de más jellemzőiben nem nyújt specialitást, nem tér el a Ptk-beli szerződésektől.

Az atipikus szerződések – aggálymentesen – *nem sorolhatók be a vegyes szerződések egyik alfajába sem*: az atipikus szerződések *önálló, sui generis megállapodás-csoportot* alkotnak, mivel a vegyes szerződések valamennyi típusát magukba olvasztják, vagy egyiket sem; tehát a vegyes szerződések és az atipikus szerződések nem azonos kategóriák: az atipikus csoport *több* (vegyes típusfajták ötvözése) *és más* (ugyanakkor e fajtákba való besorolhatatlanság).

A *de facto innominát kontraktusok* általában „Megállapodás” cím alatt jelennek meg, nem tartós jogviszonyt szabályoznak, hanem egyszeri (nem rendszeresen felmerülő) speciális jogügyletet fednek le. Az atipikus szerződésektől eltérően nincs elnevezésük, nem olyan elterjedtek, hanem egyedi, kivételes kontraktusok, normatív szabályozás nélkül. A Ptk. Szerződésekre vonatkozó közös szabályainak analógia útján történt alkalmazásával rendezhetőek az innominát szerződésekből fakadó jogok és kötelezettségek.⁶

⁶ Lásd példaként LB Pfv. I/A. 20.446/2001: szolgálatomhoz közel álló, de haszonkölcsönnek nem minősíthető megállapodás kapcsán.

Meglátásom szerint a gazdasági és társadalmi viszonyok változásai és a globalizáció eredményezte átalakulások a szerződések területén a de facto innominát kontraktusok irányából induló és a nevesített tipikus szerződések felé mutató fejlődést generálnak: a megelőzően még fel nem merült megállapodások először de facto innominát szerződésként tűnnek fel, majd rendszeressé válásukkal a vegyes (pl.: befektetési szerződés) vagy az atipikus szerződések (pl.: a fogyasztói csoport létrehozására és működtetésére irányuló konzorción szerződés) közé sorolódnak, és végül – nem annyira gyakoriságuk, mint inkább – jogalkotói szándék folytán bekerülhetnek a Ptk-ba.

II. Fejlődési irányok a szerződési jogban

1) Magyarországon

Az atipikus szerződések csoportja nem lezárt, hanem egyre terebélyesedő kategória: véleményem szerint egy néhány éves megszilárdulási és meggyökeredési folyamat után az atipikus szerződések közé tartozik majd a kezelési szerződés (treatment contract, Behandlungsvertrag) és a merchandising-szerződés.⁷

Megjelentek az atipikus és a vegyes szerződések közötti éles határvonalat „elmosó”, relativizáló ún. ál-atipikus szerződések. Az „ál-atipikus” szerződések közé olyan kontraktusokat sorolok, amik a megállapodások *elnevezése és tartalmának megfogalmazása* alapján *azt a látszatot keltik, mintha az atipikus szerződésnek néhány csoportismérvének megfelelénének* (például az idegen eredetű név; színleg a Ptk. nevesített szerződésai közé nem tartoznak; a külföldi gyakorlat szerepe magyarországi meghonosodásukban; a szerződések közös szabályainak alkalmazhatósága; főként gazdálkodó szervezetek közötti tartós jogviszony kialakítására köttetnek); valójában pedig vagy vegyes szerződésnek minősíthetők, vagy valamelyik nevesített szerződésnek feleltethetők meg. Ide sorolható például a disztribútori szerződés (amely főként adásvételi-szállítási láncolat),⁸ vagy a dealeri, az outsourcing-, illetve a befektetési szerződések.⁹

⁷ Erről részletesen lásd Papp (Lectum) i.m. 18–23. pp.

⁸ Erről részletesen lásd Papp T. „A disztribútori szerződés” (Gazdaság és Jog; 2010/5.; 14–19. pp.).

⁹ Erről részletesen lásd Papp (Lectum) i.m. 23–25. pp.

Megfigyelhető a vegyes szerződések alfajainak keveredése is, különösen a típuskombinációs és a sajátos szolgáltatásra irányuló altípusok vonatkozásában; a bírói gyakorlatban az alábbi variációk voltak „tetten érhetőek”

- határozott időre kötött, plakát kihelyezésére vonatkozó megbízási szerződéssel vegyes albérleti szerződés,¹⁰
- parkolási rendszer bevezetésére, használatára és üzemeltetésére kötött kontraktus felhasználási, haszonbérleti elemeket is hordozó, a franchise-szerződéshez hasonló komplex jogviszonyt lefedő vegyes megállapodás.¹¹

A tipikus és az atipikus megállapodások csoportjai között pedig átmeneti képződményként (vegyes szerződésként) ezek mixtúrája tűnt fel: így a számítógépes program (szoftver) hasznosítására köthető megállapodás, mely vállalkozási, bérleti, haszonbérleti és lízingszerződési elemeket is tartalmazhat.¹²

A fentiekből is látható, hogy a szerződési jog a levert cölöpök (a tipizálási szempontok) között folyamatos, állandó alakulásban, változásban van.

2) Európában

Az Európai Unióban mind a jogtudomány, mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás törekszik egy koherens szerződési jog megalkotására. E tendencia érinti az atipikus szerződések körét is:

a) az európai jogtudományban a Study és az Acquis Group által, az európai magánjog-egységesítési folyamat során kialakított közös referencialiteratúra vázlat (DCFR)¹³ már tartalmaz rendelkezéseket a franchise-, time-sharing-, az önálló kereskedelmi ügynöki a kezelési szerződések és az elektronikus kereskedelem vonatkozásában;

b) az uniós jogalkotás a maga közösségi eszközeivel, maximum harmonizációt tűzve ki célul, egyrészt fogyasztóvédelmi (így a távollévők között kötött szerződések, az üzleten kívüli kereskedelem, a timesharing-szerződés kapcsán),¹⁴ másrészt versenyjogi szempontból (így az önálló kereskedelmi

¹⁰ LB Pfv. XI. 20.314/2006. (BH 2007. 332.).

¹¹ SZIT-H-GJ-2008-89.

¹² FIT 5. Pfv. 21. 373/2006/3.

¹³ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (sellier; Munich; 2008.).

¹⁴ Lásd: 97/7/EK-irányelv, 2000/31/EK-irányelv, 85/577/EGK irányelv, 2008/122/EK irányelv.

ügynöki, a licencia-, és a franchise-szerződések vonatkozásában)¹⁵ megalkotott normák révén, harmadrészt az intézményesített köz- és magántársulások (IPPP, Institutional Public Private Partnership)¹⁶ szabályozása pedig a koncessziós és a szindikátusi szerződésekre van hatással;

c) az Európai Bíróság gyakorlatában pedig találunk döntéseket a szindikátusi,¹⁷ a távollévők között kötött¹⁸ szerződések, az üzleten kívüli kereskedés,¹⁹ az önálló kereskedelmi ügynöki,²⁰ a timesharing-szerződés,²¹ a konzorciós,²² a koncessziós,²³ a licencia-²⁴ és a lízingszerződések²⁵ kapcsán, elemezve e kontraktusok valamely jellemzőit, ismérveit.

III. Az elméleti álláspontra adott reakciók

1) Jogalkotás

Az atipikus szerződéseket érintő jogalkotás két mezsgyén halad: egyrészt a Polgári Törvénykönyv rekodifikációja vonalán, másrészt a nem kódexszintű szabályozás irányába.

A Szakértői Javaslat²⁶ a monista elven felépülő törvénykönyv mellett foglal állást azzal az indokkal, hogy az üzleti életben alkalmazott szerződéseknek nincsenek olyan sajátosságaik, melyek külön jogi rendelkezést tennének szükségessé. A Javaslat – a faktoring-, lízing- és a franchise-szerződések tekintetében – a megfelelő típusalkotó mag hiányában nem

¹⁵ Lásd: 772/2004/EK-rendelet, 2000/C 291/01

¹⁶ Lásd: Európai Bizottság által 2008. február 5-én elfogadott „Interpretative Communication on the Application of Community Law on Public Procurement and Concessions to Institutionalised Public-Private Partnerships” (http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/ppp_en.htm)

¹⁷ C-129/04.

¹⁸ C-336/03.

¹⁹ C-441/04.

²⁰ C-1/06, C-3/04.

²¹ C-73/04.

²² C-287/03.

²³ C-324/07, C-410/04.

²⁴ C-533/07.

²⁵ C-137/08.

²⁶ „Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez” (szerk.: Vékás L.; Complex; Bp.; 2008).

szabályozza ezen atipikus szerződéseket, hanem – saját bevallása szerint – a meglévő szerződési jogot teszi alkalmassá az esetleg felmerülő jogi problémák megoldására. A 2006-os Ptk-javaslattal megegyezően a 2008-as Szakértői Javaslat az engedményezés (5:176. §, 5:177. §) faktoring-szerződésre alkalmazását lehetővé teszi, valamint rendezi az ügynöki szerződés szabályait (5:308-5:315. §§) és az üzletszerzői kontraktus előírásait (5:316-5:331. §§).

Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium által kidolgozott, azonban hatályba nem lépett Ptk. (2009. évi CXX. tv.) a megbízási típusú szerződések közé helyezi az önálló kereskedelmi ügynöki szerződést üzletszerzői szerződés elnevezéssel,²⁷ a lízingszerződést²⁸ és a faktoringszerződést²⁹ pedig a pénz- és hiteljogviszonyok között szabályozza.

A nem kódexszintű jogalkotás a koncepció és a rendszerszemléletű szabályozás hiányát, a kontraktusok tipizálásának elmaradását tükrözi és csak „tűzoltási” funkciót tölt be: ad hoc felmerült problémák megoldására koncentrálnak csak.

2) Jogalkalmazás (bírói gyakorlat)

A magyar bírói döntésekben az 1990-es évek elejétől az ezredfordulót követő néhány évig a biztonságra törekvés volt megfigyelhető: minden szerződést, ami nem Ptk-beli volt, atipikusnak minősítettek, attól függetlenül, hogy ténylegesen az volt-e, vagy vegyes, illetve de facto innominát megállapodásnak volt-e tekinthető. Jellemző példa a Legfelsőbb Bíróság döntéseiben is felelhető: polgári jogi társasági és megbízási kontraktusok elemeit tartalmazó, vagyonvédelemre vonatkozó vegyes szerződést atipikusnak tekintették.³⁰

Az ezredfordulót követően azonban – először az Ítéletábrák, majd a Legfelsőbb Bíróság is – kezdik elfogadni az elmélet szerződési tipizálását és bírósági határozatok mondják ki a timesharing-³¹ a konzorciós,³² a koncesziós,³³ a lízing-³⁴ a faktoring-³⁵ és a kezelési³⁶ szerződések atipikusságát.

²⁷ 5:278-5:289. §§.

²⁸ 5:359-5:366. §§.

²⁹ 5:367-5:373. §§.

³⁰ BH 1993. 247.

³¹ BH 2007. 57.; BH 2007. 95.; BH 2008. 71.

Úgy vélem, a jogtudomány képviselői és a jogalkalmazók „kézen fogva” elindultak egy úton, amely az atipikus szerződések elfogadásához, elfogadtatáshoz vezet, és tanácsos, szükséges lenne a jogalkotók mielőbbi csatlakozása ezen misszióhoz.

³² BDT 2009. 1998.; ÍH 2009. 20.

³³ BDT 2003. 750.; GYIT-H-PJ-2008-178.

³⁴ Papp (Lectum) i.m. 163.

³⁵ BH 2005. 72.; BDT 2006. 47.

³⁶ BDT 2008. 36.